

TİSK GENEL SEKRETERİ BÜLENT PİRLER'İN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞGÜCÜNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİDİR

Çocuğun çalışması, hemen bütün ülkelerde yaşanmakta olan evrensel bir olgudur ve önemli bir sosyal problem olmaya devam etmektedir. Ulusal yasaların ve uluslararası standartların varlığına rağmen milyonlarca çocuğun günümüzde de tüm dünyada çoğunlukla sağlıklı gelişim şartlarına aykırı şekilde çalıştırıldığı izlenmektedir.

Bölgelerin gelişmişliğine bağlı olarak dünya genelinde ortalama beş ila üç çocuktan biri ekonomik olarak faaldir ve bu çocukların büyük kısmı, gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadırlar.

Temel karakteristiklere bakıldığında, çalışan çocuklar; İlk olarak, kentlerden ziyade kırsal bölgelerde ve tarım sektöründe çalışmaktadırlar. İkinci olarak, büyük kısmı kırsal bölgelerdeki aile işletmelerinde ve kentsel bölgelerde kayıtdışı sektörde bulunmaktadırlar. Üçüncü olarak, büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisidir.

Çocuk işçiliğinin talep ve arzını ortaya çıkaran faktörler çeşitlidir ve bunların birleşik etkileri vardır.

Arzı etkileyen faktörlerin başında yoksulluk gelmektedir. Yetersiz ekonomik büyüme, birçok ailenin yaşamlarını sürdürebilmek için çocuklarını çalıştırmalarına neden olmaktadır. Eğitim sisteminin nitel ve nicel yetersizlikleri ve okullardaki tedrisatın bireye önü açık bir gelecek ve erkenden bilgi, beceri, meslek ve gelir kazandıracak olanakları yaratamaması, ailelerin çocuklarını okula göndermekten kaçınmalarına yol açmaktadır.

Talebi etkileyen faktörlerin başında ise yine dünya genelinde çocukların ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaları ve aile dışında çalışıyor ise, ücret düşüklüğü gelmektedir.

Bilimsel araştırmalara göre, ailede gelir ve eğitim düştükçe çocuğun faydası daha çok ekonomik açıdan değerlendirilmektedir. Ailede gelir düzeyi arttıkça da çocuk aile için ekonomik bir fayda aracı olmaktan çok psikolojik doyum aracı olmaktadır.

Türkiye'de istihdamın hala %55'i kırsal kesimde yer almaktadır. Özellikle kırsal kesim açısından genellikle arzeden çok çocuklu aile tipinde çocuklar bir üretim aracı olarak görülmektedir. Bu nedenle çocuğun çalışması özellikle kırsal kesimde çocuğun istismar edilmesi olarak değil, aksine doğal ve zorunlu bir olgu şeklinde algılanmaktadır.

➔ Çocuk işçiliği-uluslararası ticaret ilişkisi, sanayi-ötesi ekonomik yapıya sahip zengin ülkelerin sosyal standartlar, bilhassa çocuk işçiliği ile uluslararası ticaret arasında bağlantı kurma istek ve girişimleri ile son yıllarda giderek yoğunlaşmaktadır.

Bu kapsamda “sosyal etiketleme” ve “davranış ilkeleri” uygulamaları yürürlüğe konulmuş; SA 8000 Uluslararası Güvence Sertifikasyon Sisteminin yaygınlaştırılması, diğer yandan 1998’de kabul edilen ILO Temel Çalışma Hakları Deklarasyonu’nun şartlarının yerine getirilmesinin dış ticaret yönünden bağlayıcı olması gibi hususlar da gündeme getirilmiştir.

Geçtiğimiz yıllarda özellikle Güney ve Güney-Doğu Asya ülkelerinde faaliyet gösteren bazı firma ve sektörler için yönelik çeşitli yaptırım ve ambargolar tatbik edilmiştir.

Bu çerçevede çok önemli bir ayırım noktasının altını çizmek isterim:

Küreselleşme olgusu 1973 yılında petrol krizi ile birlikte başlamış, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmek için maliyetlerini düşük tutmaya çalışmışlardır. Bu durum ise, kadın ve çocuk işgücünü ortaya çıkartmıştır.

Ticaret ve sermayede engeller kalkarken, esnek üretim biçimine geçişle ürün farklılaşması ortaya çıkmış, fason üretim, taşeron sistemini doğurmuş ve bu süreçte kadın ve çocuk işçiliğinin olumsuz yönde etkilenmiştir.

Tüketici gruplarının baskısı, firmaları bu konuda hassas olmaya zorlamış “gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle rekabet etmeye başlayınca, sosyal damping nedeniyle, çocuk işçilik elimine edilemese bile, uygun şekilde kullanımı hükümetler tarafından zorlanmaya başlanmıştır.

Yapılan araştırmalar, ailede kadın çalışıyorsa, çocuk istihdam yerine eğitime yönlendirildiğini, ikisi arasında önemli bir ilişki olduğunu, bu bakımdan kadın işgücü kullanımını teşvik ederek çocuk işçi kullanımının azaltılabileceğini göstermektedir.

➔ Gerek, Çocuk Hakları Sözleşmesinde, gerek 138 sayılı Sözleşme de, gerek “Gençlerin İşde Korunmasına İlişkin” Avrupa Konseyi Direktifi’nde ve hatta 182 sayılı Sözleşme de, çocuğun asgari çalışma yaşı ülkelerin şartlarına göre bir ya da birden fazla tesbit edilebilmekte, ülkelerin kendi ekonomik ve sosyal şartlarına göre yaş sınırı çizmelerinde inisiyatif tanınmaktadır.

Ülkelere bu inisiyatif tanınmışken, ekonomik, sosyal özellikler ve demografik yapı itibarıyla çok farklılık gösteren Batı ülkelerinin standartlarına uymaya çalışılması, çalışmak zorunda kalan çocuklarımızı yasa dışına kaydıracaktır.

Sonuç olarak, “fakirliğin, çocuk işçiliğinin hem nedeni, hem sonucu olması”, konunun çözümünün öncelikle ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerini sağlayarak, fakirliğin mümkün olduğunca azaltılarak çözümlenebileceği yolundadır.

Çocuk emeğinin kimi ülkelerde rastlandığı gibi acımasızca ve sistemli şekilde istismarı ile uluslararası ticarete haksız rekabet oluşturulmasını önlemek şüphesiz bizim de katıldığımız bir amaçtır.

Ancak, zengin ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal yapıyı yok sayarak ve bir günde değiştirilebilecek bir unsur gibi ele alarak konuyu bir gizli korumacılık silahı olarak kötüye kullanma eğilimleri de güçlenmektedir. Bu, ilkinden tamamen farklı bir amaçtır ve çocuk işçiliği alanında Türkiye olarak çok bilinçli politikalar izlememizi gerekli kılmaktadır.

Çocukların çalışması her ülkenin kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin kendi yapılarını esas alarak diğer ülkelere çeşitli yollardan ticari müeyyideler getirme çabaları dünyanın önemli bölümündeki ekonomik büyüme hızını etkileyebilecek sonuçlar doğurabilir.

Üstelik, çocuk işçiliği sadece gelişmekte olan ülkelere özgü bir durum da değildir. Çocukların sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde de çalıştıkları bilinmektedir.

Öte yandan, bugün çocuk işçiliği konusunda başta ILO olmak üzere birçok uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından gerekli uluslararası düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunların birçoğu da Türkiye tarafından onaylanmıştır.

➔ Uluslararası Çalışma Teşkilatı-ILO, 1999 yılı Konferansında 182 sayılı "Çok Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesini" ve 190 sayılı "Tavsiye Kararı" nı kabul etmiştir.

Çocuk emeği hakkında oluşturulan bu yeni Sözleşme çocuk çalıştırılmasını fiili bir gerçek olarak görmektedir. Nitekim, artık çocuk emeğini yasaklamaya yönelik anlatımlar yerine, "çok kötü-kabul edilemez" çocuk emeğinden söz edilmektedir ve bu tip işlerin hükümetlerce biran önce yasaklanmasını istemektedir.

Yeni Sözleşmede "çocuk" kelimesi 18 yaş altı her kişiye uygulanmakta, çocuk işçiliğinin "çok kötü" (kabul edilemez) şekillerinin; "tüm kölelik şekilleri, çocuğun satılması ve ticareti gibi köleliğe benzer uygulamalar, cebri yada zorla çalıştırma, çocuğun fuhuş sektöründe kullanılması, pornografide ve uyuşturucu madde üretimi ve ticareti gibi yasa dışı işlerde kullanılması ve çocuğun sağlık ve güvenliğini, ahlakını tehlikeye sokacak tüm işleri" ihtiva etmektedir.

Söz konusu Sözleşmenin uygulamasının başlatılabilmesi için, Sözleşmede belirtilen yetkili kurumların oluşturulması ve "çok kötü-biran önce ortadan kaldırılması gereken çocuk işçilik biçimlerinin" çok dikkatlice tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalara Ülkemizde başlanmıştır.

Ancak, burada özellikle vurgulamak isterim ki "çalışan çocuklar" konusunda ayrı bir Yasa çıkartılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma, mevcut yasalarımız da önemli boşluklar varmış hissini uyandırmaktadır. Oysa yasal alanda bir sorun yoktur; sorun yasaların yeterince uygulanmamasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca bir kesime ayrı bir Yasa çıkartılması, diğer kesimler (kadın, malüller) için de ayrı yasalar çıkartılmasını haklı kılabilecektir. Bu da uygulama da kargaşaya neden olacaktır.

182 sayılı ILO Sözleşmesi, 18 yaşın altındaki her kişiyi kapsamakta olup, bu yaş ulusal düzenlemelere göre 16 yaşa kadar indirilebilmektedir. Bu Sözleşme ile birlikte çıkan Tavsiye Kararı da, Sözleşmeyi kabul eden ülkelerin, çok kötü şekillerdeki çocuk işçiliğinin cezai suç sayıldığını ve buna yol açan kişilere cezai tedbirler uygulanacağına bildirilmesini istemektedir.

Yeni Sözleşmede "çocuk" kavramının 18 yaşın altındaki tüm bireyler için geçerli kılındığı, çocuk işçiliğinin "çok kötü" (kabul edilemez) şekillerinin; "tüm kölelik şekilleri, çocuğun satılması ve ticareti gibi köleliğe benzer uygulamalar, cebri yada zorla çalıştırma, çocuğun fuhuş sektöründe kullanılması, pornografide ve uyuşturucu madde üretimi ve ticareti gibi yasa dışı işlerde kullanılması ve çocuğun sağlık ve güvenliği, ahlakını tehlikeye sokacak tüm işleri" ihtiva ettiği belirtilmiştir.

Çocuk emeği hakkında oluşturulan bu yeni Sözleşme çocuk çalıştırılmasını fiili bir gerçek olarak görmektedir. Nitekim, artık çocuk emeğini yasaklamaya yönelik anlatımlar yerine, "kabul edilemez" çocuk emeğinden söz edilmektedir ve bu tip işlerin hükümetlerce biran önce yasaklanması istenmektedir.

➔ Konfederasyonumuzun, Uluslararası Çalışma Teşkilatı "Çocuk İşçiliğinin Elimine Edilmesi Uluslararası Programı-IPEC" çerçevesinde 1993 yılından beri yürüttüğü projeler kapsamında yaptığı tüm çalışmalarda öncelikli amacı, çalışan çocukların yasal çerçeve içinde çalıştırılmaları, eğitime yönlendirilmeleri ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi konularında işverenlerin ve ilgili çevrelerin duyarlılıklarını artırarak, olumlu gelişmeler sağlamak ve ilgililere yönelik hizmetlere katkıda bulunmak olmuştur.

Konfederasyonumuzca bu kapsamda çeşitli seminerler ve çalışma grupları düzenlenmiş, konuya ilişkin kitaplar ve broşürler hazırlanarak yayınlanmıştır.

Yapılan anketler sonucunda büyük ölçekli işletmelerde çalışan çocuk sorununun bulunmadığının belirlenmesi ve sorunun küçük ve orta ölçekli işletmelerde (KOBİ) ve kayıtdışı sektörde olduğunun ortaya çıkması üzerine TİSK, son yıllardaki çalışmalarını KOBİ'lerde yürütme kararı almıştır.

Bu amaçla, TİSK-IPEC Projesi kapsamında İstanbul'da çocuklar için en riskli sektörlerden biri olan metal sektörünün yoğun olarak bulunduğu Pendik Sanayi Sitesinde başlatılmış ve çalışan çocukların sağlık, eğitim, iletişim kurma vb. ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir "Çalışan Çocuklar Bürosu" oluşturulmuştur.

Söz konusu "Büro" işveren kuruluşları açısından uygun bir örnek oluşturmaktadır ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir "model" olarak değerlendirilebilir.

"İşyeri Ortak Sağlık Birimi" yapılanmasını da barındıran, TİSK'in ortaya koyduğu "Çalışan Çocuk Bürosu" modelinin ülke düzeyinde organize sanayi bölgelerine ve küçük sanayi sitelerine yaygınlaştırılması, kalkınmaya hizmet edecektir.

Diğer taraftan, Pendik Bürosu tecrübemiz, hem çocuk işgücü konusu çerçevesinde KOBİ'lere ve buralarda çalışan çocuklara yönelik hizmet açığının ve ihtiyaçlarının büyüklüğünü, hem de ciddi bir çalışma ile nasıl mesafe katedilebileceğini göstermiştir.

➔ Sonuç olarak, çocuk işçilik sorununun çözümünde eğitim politika ve tedbirlerine ağırlık vermek ve ilgililere bekledikleri hizmetleri sağlamaya yönelmek gerektiğine inanmaktayız.

Bu konuda 8 yıllık kesintisiz zorunlu temel eğitime geçilmesinin ve mesleki eğitim sistemimizin yeniden düzenlenmesinin sağladığı ve sağlayacağı olumlu etki, gerek bireylerin ve gerek sanayinin ihtiyaçlarını tatmin edecek ölçülere getirilmesi ile büyütülmelidir.

Esasen, çocukların çalışması kısa ve orta vadede önlenemediğine göre yapılması gereken, onların sorunlarını çözmeye, çalışma hayatının gelişmeleri üzerindeki kimi olumsuz etkilerini en aza indirmeye çalışmak olacaktır.

Bu noktada işyerlerine müeyyideci bir bakış açısıyla yaklaşmak yerine onları işbirliği devresine dahil etmek akla uygun olan yoldur.

Çocuk işçiliğe karşı etkin bir faaliyet, eğitim temelinde sorunun bütününe yönelik tedbirleri; hükümet ve toplumun tüm kesimlerini içine alan geniş bir işbirliği ortamının yaratılmasını gerektirmektedir.

Çocuk işçilik sorununun yasal düzenlemelerle ve sosyal yükümlülüklerde artışla halledilebileceğini sanma yanılgısı ise sadece yeni sorunlara neden olacaktır.

Çocuk işçiliğin sona erdirilmesi, ya da daha gerçekçi bir ifadeyle, asgariye indirilmesi sadece ve sadece ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi ile mümkün olacaktır. Ekonomik ve sosyal yapı geliştirilemedikçe, yasalar zoruyla, polisiye tedbirler alınarak çocuk işçiliği önlenemez, hatta sonuç olarak korumaya çalıştığımız çocukları, korumamızın mümkün olamayacağı kayıtdışı sektöre itmiş oluruz.

Ülke gerçeklerini görmeden, sadece dünyada bir ya da iki örneği görülen uygulamaları Ülkemize taşımaya çalışmak yanlıştır.

BP-CALISAN COCUKLAR/